

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Türk Devletleri Teşkilatı Ekseninde Küresel Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliğinin Analizi

Analysis of Global Poverty and Income Inequality in the Context of the Organization of Turkic States

Baybarshan Ali KAZANCI¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Pr., kazanci@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3407-3692

Başvuru: 25.02.2024
Kabul: 17.04.2025

Atfı:
Kazancı, B. A. (2025). Türk Devletleri Ekseninde küresel yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 36(2), 253-274.
DOI: 10.33417/tsh.1442788

ÖZ

Neoliberalizmle birlikte küresel çapta artan yoksulluk ve gelir eşitsizliği, sürdürülebilir kalkınmanın önündeki temel engeller arasındadır. Özellikle 2020 yılından günümüze yansımaları olan COVID-19 süreci, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, İsrail'in Orta Doğu'da barbar tutumları gibi krizler ekonomik, politik ve sosyolojik küresel şoklara neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan dışsal şoklar gelişmekte olan ülkeler üzerinde küresel yoksulluk ve gelir eşitsizliğini daha da kötüleştirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan bağımsızlıklarının ilk yıllarında ekonomik istikrarsızlık, yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi ciddi sosyoekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu ülkelerde geçmişten kalan merkezi planlama sistemi ekonomik problemleri büyütmüş, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorun oluşturmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı gözlemci üyesi Macaristan ise 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılmış ve gelişmiş ülkelerin yatırımları sayesinde yoksulluk ve gelir eşitsizliği çarpıklığını azaltabilmiştir. Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ve ekonomik gelişmişlik düzeyi Türk devletlerine görece iyi olan Türkiye'nin sosyoekonomik, siyasi, askeri istikrarsızlıklar nedeniyle dönemsel yoksulluk ve gelir dağılımında bozulmalar yaşanmıştır. Bu itibarla Türk Devletleri Teşkilatı organizasyonunda toplanan ilgili devletlerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği açısından dünyadaki yerinin karşılaştırmalı analizini yapmak amaçlanmaktadır. Ayrıca bu devletlerin dünyada hangi seviyede olduğunu tespit edilmekte ve konuya ilişkin politika önerilerinde bulunmaktadır. Neticede farklı coğrafyalarda demografik özellikler taşıyan Türk devletlerinin hakimiyet alanlarında yaşanan savaş, salgın ve politik krizler yoksulluk ile gelir eşitsizliğini bozmaktadır. Ayrıca devletler alt gelirlinin niteliksel yaşam kalitesini artıracak sürdürülebilir reformlar getirmek durumundadır.

Anahtar kelimeler: Türk devletleri, insani gelişme, yoksulluk, gelir eşitsizliği, küreselleşme

ABSTRACT

With the rise of neoliberalism, poverty and income inequality have become global challenges and primary obstacles to sustainable development. Recent global crises, including the COVID-19 pandemic since 2020, Russia's invasion of Ukraine, and the Israel barbarism in the Middle East, have generated significant global economic, political, and social shocks. These external shocks have further exacerbated global poverty and income inequality, especially in developing countries.

Following the dissolution of the Soviet Union, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan faced substantial socioeconomic challenges in the initial years of their independence, including economic instability, poverty, and income inequality. The legacy of the centrally planned economy further deepened economic problems, making poverty and income inequality more pronounced. Hungary, an observer member of the Organization

of Turkic States, joined the European Union in 2004 and has leveraged investments from developed countries to mitigate disparities in poverty and income inequality. Although Türkiye has a relatively higher level of GDP and economic development compared to Turkic states, it has experienced periodic deteriorations in poverty and income distribution due to socioeconomic, political, and military instabilities. In this context, this study conducted a comparative analysis of the global standing of the states within the Organization of Turkic States concerning poverty and income inequality. Additionally, it identifies the position of these states globally and offers policy recommendations. Ultimately, wars, pandemics, and political crises in regions encompassing the Turkic states, each with distinct demographic characteristics, distort poverty and income inequality. Therefore, these states must implement sustainable reforms to improve the qualitative living standards of low-income populations.

Keywords: *Turkic states, human development, poverty, income inequality, globalisation*

GİRİŞ

Gelişmiş ülkeler; teknoloji üretiminin domino etkisi ile benzeri görülmemiş ilerlemelere tanık olurken toplumsal refaha giden yeni yollar oluşturmıştır. Ekonomik, sosyal ve teknolojik alanları hızlandıran küreselleşme olgusu artan dünya ticaret hacmi ile 21. yüzyıl dünyasını yeniden tanımlamıştır. Bu itibarla gelişmiş ülkeler dünya ekonomisinde niteliksel büyüme gösterirken az gelişmiş ülkeler niceliksel olarak büyümüş ve küresel problemler gün yüzüne çıkmıştır. Böylece uluslararası düzeyde yüksek gelirli ülkeler ile düşük gelirli ülkeler arasındaki eşitsizlik artmış ve sosyoekonomik sonuçlar yeni küresel dengesizlik doğurmuştur. Araştırma alanı bakımından multidisipliner çalışmalara konu olan yoksulluk ve gelir eşitsizliği küreselleşmenin temel problem alanlarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla iktisadi ve sosyolojik görünüm, küreselleşmenin etkisi ile birey, toplum ve uluslar üzerinde derin izler bırakmıştır.

Dünya Bankası Atlas Yöntemine göre kişi başına düşen GSYH'si; 1.145 Amerikan dolarından az olan ülkeler düşük gelirli, 1.146 ile 4.515 Amerikan dolarından az olan ülkeler düşük-orta gelirli, 4.516 ile 14.005 Amerikan dolarından az ülkeler yüksek-orta gelirli, 14.005 Amerikan dolarından fazla olan ülkeler yüksek gelirli olarak tanımlanmaktadır (World Bank, 2024b). 2023 yılında Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksine (ÇBYE) göre 110 ülkede 6.1 milyar insandan yaklaşık 1.1 milyarı çok ağır boyutlu yoksulluk yaşamaktadır. Yoksul gurubun yaklaşık üçte ikisi (730 milyon kişi) düşük-orta gelirli ülkelerde gözlemlenmekte, bu grup içerisinde %27 ile çocuklar en çok yoksulluğa maruz kalan kesim olmaktadır (UNDP, 2022).

Az gelişmiş ülkeler, yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi kalıcı sorunlarla uğraşırken, bu iki kavramın toplum içindeki etkileşimini anlamak küreselleşme bağlamında önemlidir. Küreselleşme ile ortaya çıkan etkileşim ise toplumların tüm alt kesimlerini etkilemektedir. Ekonomik yönden olumsuz ve olumlu sonuçların yanı sıra küreselleşmenin ulus devletleri sona erdirecek veya yeniden tanımlayacak süreç olup olmadığı tartışma konusu olmaktadır (Aydın, 2014). Bu düşünce aracılığıyla, küreselleşmiş bir dünyanın avantajlarından yararlanmak ve küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltarak her kesim için erişilebilir olmasını sağlamak ve müreffeh bir gelecek inşa etmek değerlendirilmesi gereken önemli hususlardır. İnsanları yoksulluktan kurtarma potansiyelini içeren küreselleşme metaforu gelişmekte olan ülke toplumları için gelir dağılımında adaletsizlik, güvencesiz istihdam, teknolojik yetersizlik, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim ve ekonomik güven eksikliğini artırmakta olup tüm bu zorluklar karmaşık bir düzen oluşturmaktadır. Neticede bu zorluklar arasında öne çıkan yoksulluk ve gelir eşitsizliği politika yapıcılarının çözmek zorunda olduğu problemlerden biri olarak göze çarpmaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılarak 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Türk devletleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan) bağımsızlığın ilk yıllarında merkezi planlama ekonomisinden kalan problemler sebebiyle sosyoekonomik, sosyokültürel ve politik zorluklar yaşamıştır. Merkezi planlamanın Rusya odaklı olması ve Türk

bölgelerinin genellikle hammadde tedarik merkezi olarak kullanılması bu ülkeleri geri planda bırakmış, Bandara'nın (2004) belirttiği gibi merkezi planlı ekonomilerden piyasa ekonomilerine geçiş süreci yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin görülme sıklığını artırmıştır. Bu durum gelir dağılımının çarpıklaşmasına ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gözlemci üyesi Macaristan, Avrupa Birliği'ne (AB) 2004 yılında tam üyelik elde ederek gelişmiş ülkelerin yatırımları sayesinde yoksulluk ve gelir eşitsizliği çarpıklığını azaltabilmiştir. GSYİH ve ekonomik gelişmişlik açısından diğer Türk devletlerine kıyasla daha iyi durumda olan Türkiye; askeri, siyasi ve sosyoekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle bazı dönemlerde yoksulluk ve gelir dağılımı sorunlarıyla karşılaşmaktadır. 2009 yılında Nahcivan Anlaşması ile bir araya gelen TDT'nin üye devletleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, Özbekistan ile gözlemci devletleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkmenistan yaklaşık 4.5 milyon km² bir coğrafya ve 170 milyonu aşan nüfus ile geniş hakimiyet sahasına sahiptir. Bu devletlerin coğrafi konumları bölgesel yaşanan siyasi, askeri, ekonomik ve sosyolojik tüm istikrarsızlıklara reaksiyon vermekte ve toplumsal gelişim yoksulluk ile gelir eşitsizliği bağlamında etkilenmektedir.

Bu makalede TDT kapsamında toplanan devletlerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği açısından dünyadaki yerinin karşılaştırmalı analizini yapmak amaçlanmıştır. Dolayısıyla TDT üyesi ülkelerin yoksulluk oranları, gelir dağılımı eşitsizliği ve sosyoekonomik göstergeleri, küresel ölçekte nasıl bir konumdadır, bu ülkeler arasında yoksulluk ve gelir eşitsizliği açısından önemli farklılıklar var mıdır, bu farklılıkların temel nedenleri nelerdir ve TDT üyesi ülkelerin bu alanlarda performansını iyileştirmek için hangi politika önerileri geliştirilebilir gibi temel araştırma sorularına odaklanılmıştır.

Metodolojik bağlamda, farklı sosyoekonomik özelliklere sahip devletlerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği açısından benzerliklerini ve farklılıklarını anlamak için yıllık sayısal veriler toplanmış ve tablolar oluşturulmuştur. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi güvenilir uluslararası kuruluşlardan elde edilen verilerle; Gini Katsayısı, İnsani Gelişim Endeksi, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi ve Yüzdelik Dilime Göre Yoksulluk-Zenginlik Sınırı göstergelerinin dünya ve AB-27 ortalamaları baz alınarak ülkelerin durum tespiti yapılmış ve mevcut durumun sebepleri yorumlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın ilk etabında yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin kavramsal çerçevesi açıklanmış, takip eden başlıkta bahsi geçen kavramların devletler açısından önemine vurgu yapılmıştır. Son bölümde ise ilgili devletlerin çalışma kısıtında yoksulluk ve gelir eşitsizliğini ele alan endeksler ile dünyadaki durumları detaylandırılmıştır.

YOKSULLUK VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yoksulluk, asgari yaşam standartlarını karşılamak için gerekli olan temel ihtiyaçlara ve kaynaklara erişim eksikliği ile karakterize edilen karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Gelir, eğitim, sağlık, beslenme, barınma ve sosyal katılım dahil olmak üzere çeşitli boyutları kapsamaktadır (UNESCO, 2021). Yoksulluğun çeşitli tanımları olmakla birlikte bunlar genellikle maddi kaynaklara ve sosyal katılım fırsatlarına yetersiz erişim olarak belirlenmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak iki şekilde yoksulluk ayrılabilir. Bunlardan ilki olan mutlak yoksulluk, bireylerin veya hanelerin yiyecek, barınma

ve giyim gibi hayatta kalmak için temel ihtiyaçları karşılayacak kaynaklardan yoksun olduğu bir durumu ifade etmektedir. İkincisi olan göreceli yoksulluk ise bireylerin yaşadığı toplumun yaşam standartlarına göre tanımlanmakta ve belirli bir gelir veya tüketim eşliğinin altına düşenler yoksulluk içinde kabul edilmektedir (Ravallion, 2016). Yoksulluğun farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve sosyoekonomik bağlam, coğrafi konum, cinsiyet, ırk, etnik köken, engellilik ve yaş gibi kesişen kimliklere bağlı olarak bireyleri ve toplumları farklı şekilde etkilemektedir.

Yoksulluk ile bütünleşen gelir eşitsizliği kavramı bir toplum veya ekonomi içindeki bireyler veya haneler arasında gelirin eşitsiz dağılımını ifade etmektedir. Buradaki problem bazı bireyler veya grupların diğerlerinden önemli ölçüde daha yüksek gelir elde etmesidir (World Bank, 2020). Gelir eşitsizliği, farklı meslekler ve endüstriler arasındaki ücret farkları; eğitim ve beceri düzeyine dayalı kazanç eşitsizlikleri; ekonomik fırsatlara ve kaynaklara eşit olmayan erişim gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Ek olarak ekonomik refah ve sosyal hareketlilikteki kalıcı eşitsizliklere katkıda bulunan mülkler, yatırımlar ve finansal varlıklar gibi servetin ve gelir getirici varlıkların eşitsiz dağılımını yansıtır (OECD, 2024). Üstelik gelir eşitsizliği yalnızca bir ekonomik eşitsizlik konusu olmakla birlikte toplumsal eşitsizliğin cinsiyet, ırk, etnik köken ve coğrafya gibi diğer boyutlarıyla da kesişmektedir (Stiglitz, 2012). Bu perspektiften incelendiğinde gelir eşitsizliği yoksulluğun kapsama alanına girmektedir. İki kavramın birbiri ile örtüşmesi hatta eşitsizlik ile mücadele etmenin doğrudan yoksulluk ile mücadele etmesi anlamına geldiğini söylemek doğru olacaktır. Bu minvalde gelir eşitsizliği yüksek olan ülkelerin yoksullukla mücadele hususunda durum tespiti için nicel ve nitel analizler devreye girmektedir.

Yoksulluk ve gelir eşitsizliğini ölçmek için Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası organizasyonlar ve alana özgü çalışma gerçekleştiren bilim insanları tarafından endeksler keşfedilmiştir. Gelir bazlı yoksulluğu ölçen yöntemler; Yoksulluk Açığı Endeksi, Kafa Endeksi, Foster-Greer-Thorbecke Endeksi, Sen Endeksi, Leyden Endeksi şeklinde genel olarak sıralanabilir (Özcan, 2016). Gelir eşitsizliğini temel alan endeksler ise; Lorenz Eğrisi, Yüzdelik Paylar, Atkinson Eşitsizlik Endeksi ve Gini Katsayısı şeklinde belirtilebilir. Ancak son yıllarda yoksulluk ve eşitsizliğin insanın refah düzeyini ve temel yaşam gereksinimlerini baz alan niteliksel değişkenler eklenerek uluslararası kabul gören Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi, Bertelsmann Stiftung'un Dönüşüm Endeksi (BTI) gibi yeni endeksler geliştirilmiştir. Böylece geçmişten günümüze bu çalışmanın da çekirdeğini oluşturan yoksulluk ve eşitsizlik, hükümet politikaları ve alt gelir düzeyinin yaşam kalitesi için uluslararası öneme sahiptir.

ÜLKELER İÇİN YOKSULLUK VE GELİR EŞİTSİZLİĞİN ÖNEMİ

İngiltere ile 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan sanayileşme sürecini hızlandıran ülkeler zenginleşmiştir. Diğer yandan sanayileşemeyen veya bu süreci geç tamamlayan ülkeler zenginleşme süreçlerinde geri kalmıştır. Bu meyanda gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve sosyal uçurumlar büyümüştür. Böylelikle yoksulluk sorunu sadece

ekonomik bir sorun olmaktan çıkmış, sosyokültürel boyutları da tüm ülkeleri tehdit eder hale gelmiştir (Barbaros ve Çakır, 2019). Yüzyıllardan beri insanların ortak problemi olan yoksulluğa Jean-Jacques Rousseau, “En güçlülerin kendi gereksinimlerini başkalarının üzerinde bir hak ve mülkiyet kavramıyla eş değer haline getirdiği için eşitsizliği korkunç hale getirdi.” diyerek farklı bir pencere katmıştır (Rousseau, 2021). Yoksulluk dini açıdan değerlendirildiğinde Son peygamber Hz. Muhammed (SAV) ise temel yaşam alanını doğrudan vuran ve geçinemeyecek düzeyde olan yoksulluğun her şeyi unutturma ihtimalini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu çıkarımların sosyolojik yıkımlara işaret ettiği söylenebilir. Neticede zengin olandan yoksul olana aktarılan fonlar gelir dağılımındaki adaletsizliği toparlayıcı özelliktedir (İmam Nevevî, 2015). Tabii olarak yoksulluk ve eşitsizliğe dini açıdan bakış, Müslüman toplumların yaşadığı ülkelerin hükümet politikaları için kriterlerden biri olabilmektedir.

Bir ülkenin yoksulluk düzeyi ve gelir eşitsizliği, o ülkenin uluslararası itibarını da etkileyebilir. Eşitsizliğin yüksek düzeyde olduğu ülkelerin olumsuz görünümü yabancı yatırımları, ticari ilişkileri ve diplomatik etkileşimleri bozabilir (Schwab, 2019). Yüksek düzeydeki gelir eşitsizliği dengeli ekonomik büyümeyi engelleyerek üst gelir düzeyine sahip azınlığın daha da zenginleşmesine sebep olacaktır. Yaşanan bozulma ekonomik faaliyetin itici gücü olan tüketim harcamalarını sınırlandıracaktır (Ostry vd., 2014). Bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen yoksulluk ve gelir eşitsizliği genellikle daha düşük bir yaşam beklentisi, sağlık hizmetlerine erişimin azalması ve yetersiz eğitim düzeyi ile nüfusun önemli kısmının refahını azaltmaktadır (Smith, 2006). Yoksulluk içinde yaşayan insanların sağlık hizmetlerine, doğru beslenmeye ve güvenli yaşam koşullarına yetersiz erişimi nedeniyle sağlık sorunlarıyla karşılaşma olasılıkları artmaktadır (Wilkinson ve Pickett, 2009). Sınırlı kaynaklara sahip olanların ideal eğitime erişimde zorluk yaşaması ile kişisel ve mesleki gelişim imkanını azaltması (Duncan ve Murnane, 2014) beşerî sermayenin gelişimine sekte vurmaktadır. Bu manada bireylerin sosyalliği kısıtlanarak ekonomik seviyelerini yukarıya çıkarması daha zor hale gelir ve neticede ekonomik üretkenlik bu olgudan etkilenebilir (Chetty vd., 2014). Kalıcı hale gelen gelir eşitsizliği sosyal uyumu bozarak politik istikrarsızlığa yol açabilir (Berg ve Ostry, 2011) ve politik kararlarda siyasi otoritenin genellikle ekonomik gücü elinde tutan kesimlere odaklanması ile geniş nüfus kitlesinin gelişimi yavaşlayabilir (Gilens, 2012).

Yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin ele alınması bir sosyal eşitlik ve etik sorumluluk meselesidir. Dolayısıyla adil bir toplum için eşitsizlikleri azaltmaya ve tüm vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya çalışmak gerekmektedir (Sen, 1999). Bahsi geçen konuların kısaca tam tersi düşünüldüğünde ekonomik eşitsizliklerin azaltılması yenilikçiliği ve girişimciliği teşvik edebilir. Farklı kökenden gelen bireylerin fırsatlara eşit erişim elde etmesi, daha yenilikçi ve dinamik bir ekonomiye yol açabilir (OECD, 2015).

Ülke toplumlarını doğrudan etkileyen kritik sosyoekonomik sorunların bölgesel ve ulusal ölçekte ele alınmasına ilişkin politikaların üretilmesi zorunludur. Böylece yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin altında yatan nedenleri ele almak ve negatif etkilerini azaltmak için ülke içi ve ülkeler arasında küresel çapta

kullanılan bulguların çok boyutlu doğasını incelemek önemlidir. Buna mukabil yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin yapısal belirleyicileri olan sayısal veriler ve endeksler, küresel anlamda bütünsel yaklaşımlara yönelmektedir.

TÜRK DEVLETLERİNDE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMININ ANALİZİ

1980'li yıllarda ekonomik, kültürel, sosyal başlayan değişimler ile yoksulluk olgusu günümüzde etkinliğini artırmakta olup Dünya Bankası ve Dünya Kalkınma Raporunda ana tema olarak işlenmektedir. Bu ekseninde büyük sosyolojik problemler birincil sorun haline gelmiştir. Salt bir sorun olmasının ötesinde uluslararası kuruluşların ve kamu politikalarının yoksulluk sorununu ortadan kaldırmak başlıca amacı olmuştur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011). Yoksulluğu azaltma açısından Türk Cumhuriyetleri küresel problemlerin merkezinde bölgesel sıkıntılar ile uğraşmaktadır. Özel olarak; hazar havzasının paylaşım sorunları, Türk devletleri arasındaki sınır çatışmaları ve su sorunları, Doğu Türkistan'da yaşanan Çin zulmü, Afganistan ve Pakistan'daki istikrarsızlıklar, Orta Doğu'daki sıcak savaşlar ve en son İsrail'in Filistin'e uyguladığı soykırım çalışmaları yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin dışsal problemleri olarak gözlemlenmektedir. Gözüken bölgesel problemlerin belirsizliği artırarak devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tüm bu belirsizlikler diğer ülkelerde olduğu gibi Türk topraklarındaki bireylerin yaşam maliyetini artırmakta ve huzursuz yaşama sebep olmakta ve toplumsal gelişimi zorlaştırmaktadır.

Anahtar Makroekonomik Göstergeler

Refah ölçütlerinden biri olan GSYH genellikle bir ülkenin sınırları içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değeri olarak kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel ölçütlerinden olan Nominal GSYH bu yolla ulusal refah ve gelir dağılımı hesaplamalarına dahil edilmektedir. Gelir dağılımını ilgilendiren ekonomik gelişmelerde pandemi öncesi ve sonrasını görmek amacı ile TDT üye ve gözlemci devletlerin 2019-2023 arasında ürettiği mal ve hizmetleri değerlendirmek gerekir. Tablo 1'de görüldüğü üzere COVID-19 dönemini içeren 2020 yılında Özbekistan ve Türkmenistan harici diğer ülkeler ekonomik küçülme yaşamışlardır. Özbekistan ve Türkmenistan'ın bu dönemde küçülmemesi, muhtemelen bu ülkelerin kapalı ekonomik yapılarının varlığı olarak yorumlanabilir.

2021 ve sonrasında küresel ticaretin canlanması ve ülkelerin uyguladığı mali teşvikler sayesinde toparlanma süreci başlamıştır. Takip eden yıllarda toparlanma süreci yaşayan ülke grubu ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. 2023 yılı itibarıyla en yüksek hasıla üreten üç ülke sırasıyla Türkiye (1.1 trilyon Amerikan doları), Kazakistan (261 milyar Amerikan doları) ve Macaristan'dır (212 milyar Amerikan doları). Türkiye'nin büyük ölçekli ekonomisi, Kazakistan'ın enerji kaynakları ve Macaristan'ın Avrupa Birliği ile entegre sanayisi, bu ülkelerin öne çıkmasında etkili olmuştur. Bu gelişmeler, pandemi sonrası ekonomik toparlanmanın ve büyümenin göstergesi olmakla birlikte, gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve küresel belirsizlikler (enerji krizi, enflasyon vb.) gelecek için risk oluşturmaktadır.

Tablo 1: Türk Cumhuriyetlerinin Nominal GSYH Rakamları (Milyar Amerikan Doları)

Devletler	2019	2020	2021	2022	2023
Azerbaycan	48.17	42.69	54.82	78.72	72.35
Kazakistan	181.66	171.08	197.11	220.62	261.42
Kırgızistan	8.87	7.78	8.74	10.93	13.98
Macaristan	164.02	157.22	182.27	178.78	212.38
Özbekistan	60.28	60.22	69.60	80.39	90.88
Türkiye	759.93	720.28	819.03	905.98	1108.02
Türkmenistan	45.23	45.81	50.00	56.54	59.88

Kaynak: World Bank, 2024a.

Devletlerin toplam taleplerini, gelir seviyelerini, bireysel gelir dağılımlarını ilgilendiren temel ölçütlerden biri de toplam nüfustur. Bu kavram içerisinde genellikle bir nüfus içindeki eşitsizliğin boyutunu yansıtan en zengin, en yoksul kesimin gelirden aldığı paylar yine nüfus kavramı ile detaylandırılmaktadır. Tablo 2'ye göre TDT devletlerinde ortalama 170 milyon kişi yaşamaktadır. COVID-19 dönemi öncesi ve sonrasında Macaristan haricinde devletlerin nüfuslarında azalma yaşanmamıştır. En düşük nüfus 2023 itibarıyla Türkmenistan, Kırgızistan ve Macaristan'da, en yüksek nüfus ise sırası ile Türkiye, Özbekistan ve Kazakistan'da bulunmaktadır. 2019-2023 yılları arasında Macaristan ise her dönem nüfus kaybı yaşamıştır. Bu durumun temel sebepleri arasında düşük doğum oranları, genç nüfusun başka ülkelere göç etmesi, yaşlanan nüfusun artışı ve bu demografik sorunlara yönelik politika tepkilerinin yetersiz kalması olabilir. Diğer TDT ülkelerinde ise nüfus artışı veya stabil kalma eğilimi, doğum oranının yüksekliği ve göç alımı gibi faktörlerle ifade edilebilir.

Tablo 2: Devletlerin Nüfusu (Milyon)

Devletler	2019	2020	2021	2022	2023
Azerbaycan	10.02	10.09	10.13	10.14	10.11
Kazakistan	18.51	18.75	19.00	19.62	19.9
Kırgızistan	6.45	6.57	6.77	6.97	7.1
Macaristan	9.77	9.75	9.70	9.64	9.58
Özbekistan	33.58	34.23	34.91	35.64	36.41
Türkiye	82.57	83.38	84.14	84.97	85.32
Türkmenistan	6.15	6.25	6.34	6.43	6.51

Kaynak: World Bank, 2024a.

Kişi başına düşen milli gelir, GSYH'nin nüfusa bölünmesiyle hesaplanır ve dünya ortalaması yaklaşık 14 bin Amerikan doları düzeyindedir. Tablo 3'e göre COVID-19 döneminde, Özbekistan ve Türkmenistan dışındaki TDT devletlerinde kişi başına düşen gelir düşmüştür. Bu iki ülkede düşüş yaşanmamasının temel sebebi, küresel piyasa koşullarına tam entegre olmamaları ve

ekonomilerinin daha izole bir yapıda olmasıdır. Pandemi sonrası dönemde ise tüm devletler, kişi başına düşen gelirlerini artırma eğilimi göstermiştir.

2023 yılı itibarıyla, kişi başına düşen gelir en yüksek olan devlet 22.1 bin Amerikan doları ile Macaristan'dır. Macaristan'ın bu performansı, Avrupa Birliği üyeliği ve gelişmiş sanayi sektörüyle açıklanabilir. Kazakistan (13.1 bin Amerikan doları) ve Türkiye (12.9 bin Amerikan doları) ise sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Kazakistan'ın enerji kaynakları ve Türkiye'nin çeşitlendirilmiş ekonomisi, bu ülkelerin kişi başına gelirlerini artırmada etkili olmuştur.

Diğer yandan, Azerbaycan ve Türkmenistan'da kişi başına düşen gelir yaklaşık 7 bin Amerikan doları civarındadır. Bu ülkelerin enerji ihracatına bağımlı ekonomileri, gelir düzeylerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Özbekistan (2.4 bin Amerikan doları) ve Kırgızistan (1.9 bin Amerikan doları) ise en düşük kişi başına gelire sahip ülkelerdir. Bu durum, bu ülkelerin daha az çeşitlendirilmiş ekonomik yapıları ve düşük gelir seviyeleriyle ilişkilendirilebilir.

Tablo 3. Türk Cumhuriyetlerinin Kişi Başına Düşen Geliri (Bin Amerikan Doları)

Devletler	2019	2020	2021	2022	2023
Azerbaycan	4.805	4.229	5.408	7.762	7.155
Kazakistan	9.812	9.121	10.373	11.492	13.136
Kırgızistan	1.451	1.256	1.365	1.655	1.969
Macaristan	16.786	16.125	18.753	18.390	22.147
Özbekistan	1.795	1.759	1.993	2.255	2.496
Türkiye	9.215	8.638	9.743	10.674	12.985
Türkmenistan	7.344	7.330	7.885	8.792	7.823

Kaynak: World Bank, 2024a.

Serbest ekonomi modeli küreselleşmeyi hızlandırınca birey ve toplum arasındaki gelir eşitsizliği daha çok bozulmuştur. Eşitlik, sosyal adalet gibi değerlere devlet müdahalesini gerekli kılan neoliberalizm sonrasında 21. yüzyılın en büyük sorunu eşitsizlik gittikçe artmıştır. Kişilerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanamaması ise toplumsal sorunları büyötmüştür (Barbaros ve Çakır, 2019). Bu noktada TDT'de uygulanan küresel politikalar asimetrik gelir dağılımını beraberinde getirmiş ve yoksulluk üzerinde negatif etkiler bırakmıştır.

Tablo 4: Devletlerin Yoksulluk Sınırı (2023)

Devletler	Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan (Yüzde)	SAGP'ye Göre Günlük 2.15 Amerikan Dolarının Altında Yaşayan (Yüzde)
Azerbaycan	5.5	0.1
Kazakistan	5.2	10.6 (5.48 Amerikan dolarına göre)
Kırgızistan	33.2	0.9
Macaristan	12.1	2.2 (5.48 Amerikan dolarına göre)
Özbekistan	11.0	18.7

Tablo 4: Devletlerin Yoksulluk Sınırı (2023) (Devamı)

Devletler	Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan (Yüzde)	SAGP'ye Göre Günlük 2.15 Amerikan Dolarının Altında Yaşayan (Yüzde)
Türkiye	14.4	7.6 (5.48 Amerikan dolarına göre)
Türkmenistan	-	0.5
Dünya	27.66	9.5

Kaynak: Asya Kalkınma Bankası, 2024; World Bank, 2024a.

Tablo 4'te Dünya Bankası (2023) ve Asya Kalkınma Bankası (2024) verilerine göre, dünya genelinde yoksulluk sınırı altında yaşayan kesim %28'e yaklaşmıştır. TDT devletleri arasında yoksulluk oranları ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermektedir. Kırgızistan, nüfusunun %33'ü ile en yüksek yoksulluk oranına sahip ülkedir. Bu durum, Kırgızistan'ın ekonomik yapısının kırılganlığı, düşük gelir seviyeleri ve sınırlı kaynaklara bağımlılığıyla açıklanabilir.

Özbekistan'da ise nüfusun %17'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Özbekistan'ın Merkezi Asya'daki en kalabalık nüfusa sahip olması, bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olabilir. Dolayısıyla nüfus yoğunluğu, kaynakların paylaşımında zorluklar oluşturmakta ve yoksullukla mücadeleyi daha karmaşık hale getirmektedir.

Türkiye ve Macaristan'da yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı %12-14 aralığındadır. Türkiye'nin görece büyük ve çeşitlendirilmiş ekonomisi ile Macaristan'ın Avrupa Birliği üyeliği ve gelişmiş sanayi sektörü, bu ülkelerin yoksulluk oranlarını düşük tutmasında etkili olduğu söylenebilir. Ancak, her iki ülkede de gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve bölgesel farklılıklar, yoksullukla mücadelede devam eden sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Türkmenistan'a ilişkin yoksulluk verilerine erişilememiştir. Bu durum, ülkenin serbest piyasaya dönüşüm sürecini tam olarak tamamlayamaması ve veri şeffaflığı konusundaki eksikliklerle ilişkilendirilebilir. Netice olarak Türkmenistan'ın kapalı ekonomik yapısı, yoksullukla ilgili verilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinde ise sağlık (çocuk ölümleri ve beslenme), eğitim (okul yılları ve okula devam) ve yaşam standartları (yemek pişirme yakıtı, sanitasyon, elektrik, konut, varlıklar) incelenerek toplamda 10 gösterge çerçevesinde analiz yapılmaktadır. 2023 yılında yayınlanan küresel çok boyutlu yoksulluk endeksine göre 110 ülkede 6.1 milyar insanın 1.1 milyarı yoksulluk yaşamaktadır. Bu yoksul nüfusun yarısı (566 milyon) 18 yaş altındaki çocuklardan oluşmaktadır (UNDP, 2023b). Bunun yanında tüm yoksul insanların %84'ü kırsal alanlarda hayatını sürdürmekte olup yine bu nüfusun yarısı Sahra-Altı Afrika ülkelerindedir. Kabaca altı yoksul insandan beşi Sahra-Altı Afrika ve Güney Asya'da bulunmaktadır. Endeks değerlerine Azerbaycan, Macaristan ve Türkiye dahil edilmemiştir. Yapılan değerlendirmeye göre çok boyutlu yoksulluğun en fazla olduğu ülkeler 0.006 ile Özbekistan ve Türkmenistan, 0.002 ile Kazakistan, 0.001 ile Kırgızistan olmuştur. Dolayısıyla Özbekistan ve

Türkmenistan ekonomileri küresel dönüşüm hareketlerinde geri kaldığı için her bin kişiden altısının sağlık, eğitim ve temel yaşam standartlarına göre günümüz ölçütlerinden yararlanamadığı söylenebilir. Dört ülke içerisinde en zayıf ekonomiye sahip Kırgızistan ve en büyük ekonomi olan Kazakistan çok boyutlu yoksulluğun en az olduğu ülkedir. Bunun temel sebebinin ise serbest piyasa koşullarından sağlanan refah ölçütlerinin toplumun yoksul kesimine entegre olması ile açıklanabilir.

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülke vatandaşlarının maruz kaldığı yoksunlukları küresel çapta göstermek için bu tür endeksler çok boyutlu değerlendirme imkânı tanımaktadır. Özellikle yoksulluğun daha net anlaşılması için gelir dışındaki farklı değişkenlerin birleştirilerek yeni endekslerin geliştirilmesi kritik önemdedir. Çünkü endeksler kıt kaynakların adaletli dağıtılması ile refah seviyesinin niteliksel gelişimine katkı sunabilir.

Yüzdelik Paylar

Yüzdelik Paylar kişisel gelir dağılımında eşitsizliği ölçmek için etkili bir ölçüm yöntemidir. Bu ölçütte, hane halkları ve bireyler %1, %5, %10, %20 dilimler şeklinde ifade edilmekte olup her gelir dilimi bu grupların toplam gelirden aldığı payları belirtmektedir (Topuz, 2017). Geçtiğimiz on yıllarda, ekonomik eşitsizliklerdeki artış, büyük ölçüde, dağılımın en üst sıralarında yer alan gelir ve servetteki artıştan kaynaklanmıştır. Bunun bir nedeni de yalnızca ücretlere, kazanılan gelirlere değil, aynı zamanda sermayeden elde edilen gelire de bakılmasıdır. Faiz, temettü ve kiralardan gelirler elde eden azınlık kesim görülmekte fakat gelir dağılımında bu kesim en üst dilimdeki kesim olmaktadır. Buna ek olarak en büyük küresel servet sahiplerinin ortalamadan hızlı büyüdüğünü ve önemli ölçüde gelir artışından faydalandıklarını gösteren kapsamlı kanıtlar bulunmaktadır (World Inequality Database, 2024). Ülkelerin elde ettiği gelirden zengin ve yoksul kesimin aldığı payın dağılımı hakkında genel görüntü yüzdesel dilimler ile açığa kavuşmaktadır. Tablo 5'te yer alan verilere göre, en zengin %1'lik kesim milli gelirden en yüksek payı Türkiye'de (%24), Türkmenistan'da (%19) ve Özbekistan'da (%16) almaktadır. Bu ülkelerde gelir dağılımındaki çarpıklık, ekonomik büyümenin belirli bir kesimde yoğunlaştığını ve yoksul kesimlerin bu büyümeden yeterince pay alamadığını göstermektedir. Özellikle Türkiye, dünya ortalamalarının üzerinde bir gelir eşitsizliğine sahiptir ve bu durum, ekonomik entegrasyonun yetersizliği veya gelir dağılımını düzenleyen politikaların etkisiz kalmasıyla açıklanabilir. Buna karşılık, Macaristan (%10) ve Azerbaycan (%14), en zengin %1'lik kesimin milli gelirden en az pay aldığı ülkelerdir. Bu ülkelerde gelir dağılımı daha dengeli görünmektedir. Macaristan'ın AB'ye bağlı olarak uyguladığı sosyal politikalar, gelir eşitsizliğini azaltmada etkili olduğu yorumu yapılabilir. Azerbaycan'da ise enerji kaynaklarından elde edilen gelirlerin olumlu etkisi bu sonucu yansıtabilir.

En yoksul %50'lik kesim açısından bakıldığında, bu kesimin milli gelirden aldığı pay en düşük Türkmenistan (%12.1), Türkiye (%12.4) ve Özbekistan'da (%14.6) görülmektedir. Bu ülkelerde, yoksul kesimlerin ekonomik büyümeden yeterince faydalanamadığı ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin belirgin olduğu söylenebilir. Azerbaycan (%20.3) ve Macaristan (%21.4) ise en yoksul

kesimin milli gelirden en yüksek pay aldığı ülkelerdir. Dolayısıyla bu ülkelerde uygulanan sosyal politikalar ve gelir dağılımının görece iyi olduğunun bir göstergesidir.

Dünya ortalamaları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki gelir eşitsizliği dikkat çekici düzeydedir. En zengin %1 ve %10'luk kesimlerin milli gelirden aldığı pay, dünya ortalamasının üzerindedir. Bu çarpık dağılım, Türkiye'nin gelir adaleti konusunda ciddi sorunlar yaşadığını göstermektedir.

AB-27 ortalamaları ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha düşük olduğu bir yapıyı yansıtmaktadır. Macaristan dışında hiçbir TDT ülkesi, AB'nin gelir dağılımındaki dengeli yapısına ulaşamamıştır. Bu durum, AB ülkelerinin gelir dağılımını düzenleyen etkili politikalar ve sosyal refah sistemleriyle ilişkilendirilebilir.

Tablo 5: Devletlere Göre Gelir Eşitsizliğinin Dağılımı (2023)

Devletler	En Zengin %1'in Milli Gelir Payı	En Zengin %10'un Milli Gelir Payı	En Yoksul %50'nin Milli Gelir Payı
Azerbaycan	14.0	38.2	20.3
Kazakistan	14.9	41.2	16.4
Kırgızistan	18.1	43.3	16.9
Macaristan	10.3	33.5	21.4
Özbekistan	16.7	45.5	14.6
Türkiye	24.4	56.7	12.4
Türkmenistan	19.5	48.9	12.1
AB-27	11.8	35.7	18.6
Dünya Ort.	19.8	52.8	7.8

Kaynak: World Inequality Database, 2024.

Net kişisel servet, hane halkının elinde bulunan, finansal olmayan ve finansal varlıkların (konut, arazi, mevduat, tahvil, hisse senedi vb.) toplam değerinden borçlarının çıkarılmasıyla elde edilen sonuçtur. Ulusal hesaplar anlamında kişisel sektör veya hane halkı sektörü, tüm haneleri ve özel bireyleri (kurumlarda yaşayanlar dahil) ve ayrıca hesapları kendilerine sahip olan hanelerin hesaplarından ayrılmayan tüzel kişiliği olmayan işletmeleri içerir (World Inequality Database, 2024).

Tablo 6'ya göre, kişisel servet dağılımındaki eşitsizlik, ülkeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. En zengin %1'lik kesimin kişisel servetten aldığı pay, Türkiye'de %37 ve Macaristan'da %33 ile en yüksek seviyededir. Bu oranlar, bu ülkelerde servetin belirli bir kesimde yoğunlaştığını ve gelir dağılımındaki çarpıklığın ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Özellikle Türkiye, kişisel servet dağılımındaki eşitsizlik açısından dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. En yoksul %50'lik kesim açısından bakıldığında, bu kesimin kişisel servetten aldığı pay en düşük Türkiye'de (3.2) ve Macaristan'da (3.6) görülmektedir. Bu durum, yoksul kesimlerin servet birikiminden neredeyse hiç pay alamadığını ve servet dağılımındaki adaletsizliğin ne kadar derin olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'deki bu çarpıklık, yoksul kesimlerin ekonomik fırsatlara erişimde ciddi engellerle karşılaştığını göstermektedir. Buna karşılık, Azerbaycan ve Kırgızistan, en zengin %1'lik kesimin kişisel servetten en düşük pay aldığı ülkelerdir. Bu ülkelerde, servet

dağılımındaki eşitsizlik görece daha azdır. Ayrıca, bu iki ülke, en zengin %1 ve %10'luk kesim açısından AB-27 ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum, Azerbaycan ve Kırgızistan'da servetin daha dengeli dağıldığını ve yoksul kesimlerin görece daha fazla pay aldığını belirtmektedir. Ancak, bu ülkelerdeki düşük kişisel servet oranları, genel refah düzeyinin düşük olmasıyla da ilişkilendirilebilir.

Tablo 6: Devletlere Göre Servet Eşitsizliği (2023, Yüzde)

Devletler	En Zengin %1'in Kişisel Servet Payı	İlk %10 Net Kişisel Servet Payı	En Yoksul %50 Net Kişisel Servet Payı
Azerbaycan	22.9	56.6	5.0
Kazakistan	29.2	60.6	4.6
Kırgızistan	23.6	57.4	4.9
Macaristan	33.3	67.2	3.6
Özbekistan	26.0	59.8	4.6
Türkiye	37.1	68.0	3.2
Türkmenistan	28.8	62.3	4.2
AB-27	25.0	59.3	3.7
Dünya Ort.	40.5	77.2	1.6

Kaynak: World Inequality Database, 2024.

Türk devletlerinin mal ve hizmet üretimi, nüfus, kişi başına düşen gelir gibi temel makro verilerine bakılarak genel refah seviyeleri, zenginlikleri hakkında bilgi verilebilmektedir. Fakat istatistiksel iyileşme her zaman halkın refah seviyesinin arttığı manasına gelmemektedir. Yani makro büyüklükteki niceliksel gelişim toplumun niteliksel gelişimini desteklemediği durumda yoksulluk ve yoksulluğa bağlı gelir eşitsizliği sorunları büyümektedir.

İnsani Gelişme Endeksi

Küresel düzlemde eşitsizlik olgusu son on yılda ülkelerin merkezine yerleşmiştir. Dünyada yaşanan belirsizlik, insani gelişme yönünden yoksulluk ve eşitsizlikler bireylerin ideal yaşama erişmesini engellemektedir. Böylece ülkelerin iç ve dış dünyasında karşılaştığı fırsat ve tehditler vatandaşların yaşamlarına tesir etmektedir (UNDP, 2022). İnsani gelişmenin temel boyutlarındaki ortalama başarının özet bir ölçüsü olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgili olma ve makul bir yaşam standardına sahip olma hakkında bilgi vermektedir. İGE, üç boyutun her biri için normalleştirilmiş endekslerin geometrik ortalamasıdır. Sağlık boyutu, doğumda beklenen yaşam süresiyle, eğitim boyutu ise 25 yaş ve üzeri yetişkinlerin ortalama eğitim süresi ve okula başlama çağındaki çocukların beklenen eğitim süresiyle ölçülmektedir. Yaşam standardı boyutu kişi başına düşen gayri safi milli gelirle ölçülüyor. İGE, artan GSYH ile birlikte gelirin azalan önemini yansıtmak için gelirin logaritmasını kullanır. İGE'nin üç boyutlu endeksine ilişkin puanlar daha sonra geometrik ortalama kullanılarak bileşik bir endekste toplanır (UNDP, 2023a).

COVID-19 salgını 2020 yılında hemen her ülkede öngörülemez şekilde insani gelişmeyi tersine çevirmiştir. İklim değişikliğinin getirdiği orman yangınları, fırtınalar dünya çapında huzursuzluk getirmekte olup global problemleri meydana çıkarmıştır. Yaşanan bölgesel ve küresel belirsizlik kompleksleri yeni krizler çıkarmakta ve insani gelişimi rahatsız etmektedir. Bu duruma paralel olarak İGE pandeminin ardından iki yıl üst üste düşmüştür. 1990-2019 arası gelişim trendinde olan İGE pandemi süreci ile son iki yılda düşüşe geçmiş ve bölgesel/küresel problemler bu durumu tetiklemiştir. İlginç bir şekilde 30 yıllık periyotta ekonomik olarak dünyayı saran global finansal kriz dönemi düşme yaşanmamıştır. Ancak pandemi döneminin ve bölgesel sıcak savaşların insani etkileri ekonomik sonuçların önüne geçmiştir. Netice olarak küresel ekonomik pazarlar toplumların yaşadığı yıkımların gerisinde kalmıştır. İlginç bir şekilde 30 yıllık periyotta ekonomik olarak dünyayı saran global finansal kriz dönemi düşme yaşanmamıştır. Ancak pandemi döneminin ve bölgesel sıcak savaşların insani etkileri ekonomik sonuçların önüne geçmiştir. Netice olarak küresel ekonomik pazarlar toplumların yaşadığı yıkımların gerisinde kalmıştır.

Gini Katsayısı

Gini katsayısı veya Gini endeksi, eşitsizliğin en yaygın kullanılan ölçüsüdür. İtalyan istatistikçi Corrado Gini (1884–1965) tarafından geliştirilmiş ve onun adını almıştır. Tipik olarak gelir eşitsizliğinin bir ölçüsü olarak herhangi bir dağılımdaki eşitsizliği ölçmek için de kullanılabilmektedir (zenginlik dağılımı, hatta yaşam beklentisi gibi). Eşitsizlik değeri 0 ile 1 arasında hesaplanır ve 1'e yaklaştıkça çarpıklığın arttığını gösterir. Bu bazen %0'dan %100'e kadar bir yüzde olarak gösterilebilir. 0 değeri, herkesin aynı gelire sahip olduğu mükemmel eşitliği ifade eder. 1 değeri, bir kişinin tüm geliri aldığı ve diğer herkesin hiçbir şey alamadığı tam eşitsizliği yansıtır (Hasell, 2023). 2019 dünya ortalamasına göre Gini katsayısı 0.41 olarak hesaplanmıştır. Ülkeler bazında gelir dağılımının en çok bozulduğu ilk beş ülke Güney Afrika (0.62), Namibya (0.59), Zambiya (0.58), Mozambik (0.53), Bostvana (0.53) belirlenmiştir. Gelir eşitsizliğinin en düşük seviyelerde olduğu ülkeler ise Azerbaycan (0.22), Slovenya (0.24), Moldova (0.24), Çekya (0.24) olmuştur (Statista, 2023).

Tablo 7: Devletlerin Gini Katsayısı ve İGE Karşılaştırması

Devletler	Gini Katsayısı	Gini Katsayısı Dünya Sıralaması	IGE	IGE Sıralaması	Dünya
Azerbaycan	0.39	109	0.75	92	
Kazakistan	0.36	65	0.81	56	
Kırgızistan	0.37	146	0.69	117	
Macaristan	0.39	41	0.85	44	
Özbekistan	0.35	91	0.73	100	
Türkiye	0.42	45	0.84	49	
Türkmenistan	0.40	53	0.75	93	
AB-27	0.30	-	0.89	-	
Dünya Ort.	0.38	-	0.7	-	

Kaynak: Statista, 2023; Wisevoter, 2023; Our World in Data, 2024.

Tablo 7'deki verilere göre, 2023 yılı itibarıyla dünya genelinde Gini katsayısı ortalaması 0.38 seviyesine inmiştir. Bu dönemde, Özbekistan (0.35), Kazakistan (0.36) ve Kırgızistan (0.37), dünya ortalamasının altında kalan ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin nispeten daha az olduğu ülkelerdir. Bu ülkelerde, gelir dağılımındaki görece adalet, uygulanan sosyal politikalar ve iç ekonomik yapının daha dengeli olmasıyla izah edilebilir. Buna karşılık, Türkiye (0.42), Türkmenistan (0.40), Azerbaycan (0.39) ve Macaristan (0.39), gelir eşitsizliğinin daha yüksek olduğu ülkelerdir. Bu ülkelerde ekonomik büyümenin belirli kesimlerde yoğunlaşması ve yoksul kesimlerin bu büyümeden yeterince pay alamamasıyla ifade edilebilir. Özellikle Türkiye, Gini katsayısı değeriyle dünya ortalamasının üzerinde kalmakta ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke konumuna gelmektedir. AB-27 ortalaması ile karşılaştırıldığında, TDT ülkelerinin hiçbirisi bu ortalama ulaşamamıştır. AB-27 ülkeleri, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada daha başarılı politikalar uygulamakta ve sosyal refah sistemleriyle daha dengeli bir gelir dağılımı sağlamaktadır.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) açısından bakıldığında, TDT ülkeleri AB-27 ortalamasına (0.89) ulaşamamıştır. İGE, sağlık, eğitim ve gelir gibi temel insani gelişme boyutlarını ölçen bir gösterge olup, 1'e yakın değerler daha yüksek bir gelişmişlik düzeyini ifade eder. TDT ülkeleri arasında en yüksek İGE değerine sahip olan Macaristan, dünya sıralamasında 44. sırada yer almaktadır. Macaristan'ın bu performansı, Avrupa Birliği üyeliği ve gelişmiş ekonomik yapısıyla açıklanabilir. Türkiye ise 49. sırada bulunmakta ve Asya-Avrupa arasında köprü görevi üstlenen coğrafi konumuna rağmen insani gelişme açısından daha fazla ilerleme kaydetmesi gerektiğini göstermektedir. Diğer Türk devletleri (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan) ise İGE sıralamasında 92-117 bandında yer almaktadır. Bu ülkelerde, insani gelişme düzeyinin düşük olması, ekonomik yapılarının kırılganlığı, eğitim ve sağlık alanlarındaki eksikliklerle ilişkilendirilebilir.

SONUÇ

İnsan yaşamını doğrudan etkileyen küresel sosyoekonomik sorunlardan yoksulluk ve gelir eşitsizliği, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan 21. yüzyıl ekonomileri için ciddi birer niteliksel problem teşkil etmektedir. Gelir eşitsizliğinin en ciddi sonucu olan yoksulluk, dünya genelinde milyarlarca insanı etkilemeye devam etmektedir. İnsanları yoksulluktan kurtarma potansiyeline sahip olan küreselleşme, rakamsal olarak belirli iyileştirmeler sağlasa bile bireysel ve bölgesel yoksulluğa çözüm olamamış; aksine, az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde bireysel gelir dağılımındaki uçurumu derinleştirmiştir.

Toplumların yoksulluk ve gelir eşitsizliğini küresel çapta ölçen çok sayıda endeks bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi analizlerinde 2008 Global Krizi gibi küresel ekonomik olgular yoksulluk ve eşitsizliğe dolaylı etki bırakmaktadır. Fakat bireyin yaşam alanını ilgilendiren COVID-19, Ukrayna-Rusya Savaşı ve İsrail barbarlığı gibi sosyolojik olguların ölçülmesi daha öncelik oluşturmaktadır. Bu

minvalde İGE değerlerinin 2008 Global krizinde düşmemesi ancak 2020 yılı itibarıyla savaş, pandemi, soykırım gibi konularda değerlerin bozulması niteliksel değişkenlerin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, yalnızca nicel ölçümlerle yetinmek yerine, dar gelirli toplumların yaşam kalitesini etkileyen niteliksel içsel ve dışsal değişkenler de dikkate alınmalıdır.

COVID-19 pandemisi, 2020 yılında TDT ülkelerinin çoğunda ekonomik küçülmeye neden olmuştur. Özbekistan ve Türkmenistan hariç diğer ülkeler, pandeminin oluşturduğu küresel krizden olumsuz etkilenmiştir. 2021 ve sonrasında, aşılamanın yaygınlaşması ve ekonomik teşvikler sayesinde toparlanma süreci başlamıştır. 2023 yılı itibarıyla en yüksek GSYH'ye sahip ülkeler sırasıyla Türkiye (1.1 trilyon Amerikan doları), Kazakistan (261 milyar Amerikan doları) ve Macaristan (212 milyar Amerikan doları) olmuştur.

Makalenin analizlerini oluşturan diğer uluslararası endekslere göre; kişi başına düşen milli gelirde 14 bin Amerikan doları ile dünya ortalamasının üzerine çıkan tek ülke Macaristan'dır. Avrupa'nın gelişmiş ekonomilerine yakınlık ve ekonomik entegrasyon ile yabancı yatırımın kaynak tahsisinin özellikle yoksulluğu düşürücü etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde ise düşük kişi başına gelir, ekonomik yapının kırılganlığı ve nüfus artışı ile açıklanabilir.

Bilhassa Merkezi Asya ülkelerinin bağımsızlıktan günümüze beklenen ekonomik gelişmişlik seviyesine ulaşamadıkları sonucunda yoksulluk ve istikrarsızlık temel sorun haline gelmiştir (Kasım, 2020). Bunun yansımalarının küresel ve gelir eşitsizliği verilerine sirayet ettiği söylenebilir. Nitekim İGE dünya sıralamasında Kazakistan harici Asya ülkelerinin 90-117 seviyelerinde seyretmesi yoğunlaştırılması gereken önemli noktalardandır. İnsani gelişme endeksinin düşük olması, eğitim kalitesi ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eksiklikler ile ilişkilidir. Buna mukabil ülkelerdeki ekonomik gelişmişliğin aynı zamanda sağlık, eğitim gibi temel yaşam gereksinimlerine erişimi zorlaştırdığı ülke yönetimleri tarafından ayrıca düşünülmelidir. Ayrıca en zengin kesimin milli gelirden aldığı pay arttıkça orta gelirli kesimin yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya kalması kuvvetle ihtimaldir.

Ülkelerdeki servet eşitsizliği arttıkça ekonomik büyüme yavaşlamaktadır (Policardo ve Carrera, 2024). Bu kerte de zengin kitlenin kişisel servet büyüklüğünün artması ile en yoksul %50'nin kişisel servet payındaki azalma olasılığı düşünülmeli gereken ayrı bir konudur. Üç büyük ekonomideki (Türkiye, Kazakistan, Macaristan) en yoksul kesimin kişisel servet payının düşüklüğü bu duruma önemli bir işarettir. Netice olarak, Türk devletlerinde yoksulluktan ziyade gelir eşitsizliği daha büyük bir sorundur. Dolayısıyla üç ülke başta olmak üzere toplamda yedi ülkenin gelir eşitsizliğini azaltarak yoksul kesimin milli gelirdeki payını artıracak politikalar ve mali planların uygulanması şarttır. Ayrıca ülkeler; yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini etkileyecek mali şeffaflığı sağlamalı, gelir eşitsizliğini azaltmak için bilhassa en alt gelir düzeyine sosyal transfer teşvikleri genişletmeli ve bu kesimin sağlık, eğitim gibi yaşam standartlarını artırmalıdır.

Sonuç itibarıyla bu çalışma, yoksulluk ve gelir eşitsizliği konularını nitel ve nicel analizlerle birleştirerek özgün bir perspektif sunmaktadır. Özellikle, niteliksel değişkenlerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini vurgulaması açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Çalışmanın ele

aldığı Macaristan, Türkiye ve Kazakistan gibi ülkeler üzerinden yapılan spesifik analizler, sadece küresel ölçekte değil, aynı zamanda bölgesel dinamiklere yönelik çıkarımlar açısından da örnek teşkil etmektedir. Gelecekteki çalışmalara yön verecek şekilde, dar gelirli kesimin yaşam kalitesini artırmaya yönelik niteliksel politikalar ve mali şeffaflık yaklaşımlarının kapsamlı bir şekilde ele alınması önerilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik dengesini göz önünde bulunduran çok yönlü analizlerin yapılması, alandaki bilgi birikimini derinleştirecektir.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Advanced countries have witnessed unprecedented progress through the domino effect of technological production, paving new paths toward societal welfare. The phenomenon of globalization has accelerated economic, social, and technological domains, reshaping the 21st-century world with the increasing volume of global trade. In this context, while developed countries have demonstrated qualitative growth in the global economy, less developed countries have focused more on quantitative growth, leading to the emergence of global problems. Consequently, inequalities between high-income and low-income countries have intensified, resulting in new global imbalances and socioeconomic consequences. Poverty and income inequality, which have become subjects of multidisciplinary research, have emerged as one of the fundamental problem areas of globalization. Thus, the economic and sociological impacts of globalization have left profound marks on individuals, societies, and nations. Although globalization holds the potential to lift people out of poverty, it has exacerbated issues such as income inequality, precarious employment, technological inadequacy, and limited access to education and healthcare in developing countries, creating a complex system. Among these challenges, poverty and income inequality stand out as significant problems that policymakers must address.

The Turkic states (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan), which gained independence in 1991 following the dissolution of the Soviet Union, faced serious socioeconomic and political challenges in the early years of independence due to the problems inherited from the centrally planned economy. The Russia-centered nature of central planning and the utilization of Turkic regions predominantly as raw material suppliers had left these countries behind. As Bandara (2004) noted, the transition from centrally planned economies to market economies increased the prevalence of poverty and income inequality. This situation led to a rise in income disparity and the growth of poverty. Hungary, an observer member of the Organization of Turkic States (OTS), managed to reduce poverty and income inequality after gaining full membership in the European Union in 2004, thanks to investments from developed countries. Türkiye, although in a better position in terms of Gross Domestic Product (GDP) and economic development compared

to other Turkic states, has occasionally faced poverty and income distribution issues due to military, political, and socioeconomic instabilities.

The aim of this article is to present a comparative analysis of the position of OTS member countries in terms of poverty and income inequality on a global scale. In this context, the primary research questions are: What is the global position of OTS member countries in terms of poverty rates, income inequality, and socioeconomic indicators? Are there significant differences in poverty and income inequality among these countries? What are the underlying causes of these differences? And what policy recommendations can be developed to improve the performance of OTS member countries? Methodologically, annual numerical data has been collected and tables have been constructed to understand the similarities and differences among states with varying socioeconomic characteristics in terms of poverty and income inequality. Utilizing data obtained from reliable international organizations such as the World Bank and the United Nations Development Programme, an assessment of countries' conditions has been conducted based on global and EU-27 averages of indicators such as the Gini Coefficient, Human Development Index, Multidimensional Poverty Index, and Poverty-Wealth Threshold by Percentile. The reasons behind the current situation have been interpreted.

Macroeconomic indicators play a significant role in measuring poverty and income inequality. Particularly, the COVID-19 crisis that emerged in 2020 disrupted economic balances. The pre-COVID-19 period was characterized by relatively stable economic growth, whereas the post-COVID-19 era has highlighted deepening inequalities and increased poverty rates, underscoring the need for robust policy interventions. The COVID-19 pandemic caused economic contraction in most OTS countries in 2020. Except for Uzbekistan and Turkmenistan, other countries were negatively affected by the global crisis created by the pandemic. Starting from 2021, the recovery process began with the widespread rollout of vaccinations and the implementation of economic incentives. As of 2023, the countries with the highest GDP were Türkiye (1.1 trillion US dollars), Kazakhstan (261 billion US dollars), and Hungary (212 billion US dollars). According to the international indices used in the article's analysis, Hungary is the only country with a per capita income of 14.000 US dollars, above the world average. This can be attributed to its proximity to Europe's developed economies, economic integration, and the positive impact of foreign investments on resource allocation. On the other hand, low per capita income levels in countries like Uzbekistan and Kyrgyzstan, along with fragile economic structures and population growth, are among the primary causes of poverty.

Population emerges as a significant determinant of aggregate demand, income levels, and income distribution. During the pre- and post-COVID-19 periods, the populations of OTS countries, excluding Hungary, have either remained stable or increased. In Hungary, population decline has been linked to demographic factors such as low birth rates and migration. Turkey's population density has yielded diverse outcomes in the distribution of economic growth, with income inequality between the wealthy and the poor reaching notable levels. In contrast, income distribution in the EU-27 countries appears

more balanced. Social policies have proven effective in mitigating this inequality. The EU's social welfare systems have demonstrated remarkable success in achieving income equity compared to the OTS countries.

There are significant variations in poverty rates across the OTS countries. Kyrgyzstan has the highest poverty rate at 33%, while countries like Turkey and Hungary display lower rates of 12–14%. However, income distribution inequalities create obstacles in ensuring that the benefits of economic growth reach the poorer segments of society. In contrast, poverty rates in the EU-27 countries are observed to be at relatively lower levels.

In terms of wealth distribution, Turkey and Hungary stand out as the countries where the wealthiest 1% holds the largest shares, at 37% and 33%, respectively. On the other hand, the Gini coefficient, which serves as another measure of income inequality, is significantly lower on average in the EU-27 compared to OTS countries. For example, while Turkey's Gini coefficient is 0.42, the EU-27 average stands around 0.30. This indicates that EU countries provide a more balanced structure in income distribution through effective policies and social welfare programs.

The Human Development Index (HDI) reveals that OTS countries have not yet reached the EU-27 average of 0.89, one of the highest globally in terms of human development. Hungary approaches the EU average with an HDI of 0.83, whereas other Turkic states rank lower in HDI. EU countries consistently rank high in this index due to comprehensive social policies addressing health, education, and income dimensions. Furthermore, the EU's rural poverty reduction strategies have been effective in lowering multidimensional poverty levels.

In conclusion, income inequality poses a more serious problem than poverty in Turkic states. Therefore, it is essential for the seven countries, particularly the three largest economies, to prioritize policies and financial plans that reduce income inequality and increase the share of the poor in national income. Additionally, financial transparency affecting poverty and income inequality should be ensured, social transfer incentives for the lowest income levels should be expanded, and policies aimed at improving living standards, such as access to health and education, should be developed.

KAYNAKÇA

- Arpacioğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Asian Development Bank. (2024). *Basic 2023 statistics*. <https://www.adb.org/mobile/basic-statistics-2023/> Erişim Tarihi: 10.11.2023.
- Aydın, D. (2014). Küreselleşme ve yoksulluk. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-15.
- Bandara, A., Malik, M. & Gherman, E. (2004). Poverty in countries of Central Asia. *Bulletin on Asia-Pacific Perspectives*, 05, 117–129.

- Barbaros, R. F., & Çakır, C. (2019). 21. yüzyılda eşitsizlikler üzerine bir değerlendirme. *Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(21), 118-141.
- Berg, A., & Ostry, J. D. (2011). Inequality and unsustainable growth: Two sides of the same coin? *IMF Economic Review*, 65, 792-815. <https://doi.org/10.1057/s41308-017-0030-8>
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., Saez, E., & Turner, N. (2014). Is the United States still a land of opportunity? Recent trends in intergenerational mobility. *American Economic Review*, 104(5), 141-147.
- Duncan, G. J., & Murnane, R. J. (2014). *Restoring opportunity: The crisis of inequality and the challenge for American education*. Cambridge: Harvard Education Press.
- Gilens, M. (2012). *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hasell, J. (2023). *Measuring inequality: What is the Gini Coefficient?* Our World in Data. <https://ourworldindata.org/what-is-the-gini-coefficient> Erişim Tarihi: 13.10.2023.
- Haughton, J., & Khandker, S. R. (2009). *Handbook on poverty inequality*. Washington DC: World Bank Publications.
- İmam, Nevevî. (2015). *Riyâzü's-Sâlihîn*. (Cilt 1). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kasım, M. A. (2020). Orta Asya'nın ekonomik gelişimi: Kuşak ve Yol Girişimi'nin getirdiği fırsatlar ve zorluklar. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (3)2, 55-73.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD]. (2015). *In it together: Why less inequality benefits all*. Paris: OECD Publishing.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD]. (2024). *Income inequality*. https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/income-inequality/indicator/english_459aa7f1-en Erişim Tarihi: 03.01.2024.
- Ostry, J. D., Berg, A., & Tsangarides, C. G. (2014). Redistribution, inequality, and growth. *Revista de Economía Institucional*, 16(30), 53-81.
- Özcan, S. E. (2016). Yoksulluk göstergesi olarak hoşnutsuzluk endeksi, Türkiye için bir deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 294-313.
- Policardo, L., & Carrera, E. J. S. (2024). Wealth inequality and economic growth: Evidence from the US and France. *Socio-Economic Planning Sciences*, 92, 101804, 1-17.
- Ravallion, M. (2016). *The economics of poverty: History, measurement, and policy*. New York: Oxford University Press.
- Rousseau, J. J. (2021). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. (R. N. İleri, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

- Schwab, K. (2019). *The global competitiveness report*. Genova: World Economic Forum.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Oxford University Press.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin zenginliği*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Statista. (2023). *Ranking of the Gini Index by country 2023*. <https://www.statista.com/forecasts/1171540/gini-index-by-country> Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. New York: W.W. Norton & Company.
- Topuz, S. G. (2017). *Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi*. (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- United Nations Development Programme [UNDP]. (2022). *Human Development Report*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022-insani-gelisme-raporu> Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- United Nations Development Programme [UNDP]. (2023a). *Human Development Index*. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> Erişim Tarihi: 13.11.2023.
- United Nations Development Programme [UNDP]. (2023b). *Global Multidimensional Poverty Index 2023*. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdp-document/2023mpireportenpdf.pdf> Erişim Tarihi: 13.11.2023.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2021). *Global education monitoring report 2021: Gender and inclusion in science, technology, engineering and mathematics (stem) education*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. Londra: Bloomsbury Press.
- Wisevoter. (2023). *Gini Coefficient by country*. <https://wisevoter.com/country-rankings/gini-coefficient-by-country/#turkey> Erişim Tarihi: 18.11.2023.
- World Inequality Database [WID]. (2024). *WID world*. <https://wid.world/wid-world/> Erişim Tarihi: 05.01.2024.
- World Bank. (2020). *Poverty*. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty> Erişim Tarihi: 18.07.2023.
- World Bank. (2024a). *World Bank open data*. <https://data.worldbank.org/?locations=AZ-KZ-KG-HU-TR-TM-UZ> Erişim Tarihi: 18.01.2024.

World Bank. (2024b). *World Bank country and lending groups*.
<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> Erişim Tarihi: 18.01.2024.